

ΝΕΟΛΟΓΟΥ ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ Σ. Ι. ΒΟΥΤΥΡΑΣ.

ΑΡΙΘΜΟΣ 30.

ΤΟΜΟΣ Β'.

16 ΜΑΪΟΥ 1893.

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΑ.

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑΣ

ΠΑΡΕΡΓΑ.*

[Τὰ Προμύτου. — Πρόδροχοι ἢ Βρόχθοι. — Τὰ Βορραδίου. — Τὰ Ἀνθεμίου. — Βασιλεία ἐν Βρόχθοις. — Μετάνοια Θεοδώρας. — Αἱ Σοφίαναι. — Ἡ Χρυδοκέραμος.]

«Ἐπὶ ταύτης δὴ τῆς ἀκτῆς» λέγει ὁ Προκόπιος (περὶ Κτισμ. I, 9) συνεχίζων τὸν περὶ τοῦ ἐν Πρόδροχοις ναοῦ τοῦ Ἀρχαγγέλου λόγον, «ἀξιοθέατα ἐκ παλαιοῦ βασιλεία ἐτύγχανεν ὄντα», ἐν οἷς, ἔχουσι καὶ εὐκτήριον, οὐχ ἥκιστα Ζήνων ὁ βασιλεὺς διεθέριζε, καθὰ Ἰωάννης ὁ Ἀντιοχεὺς λέγει. Οὐδόλως δ' ἀπίθανον ὅτι τὰ βασιλεία ταῦτα ἦσαν τὰ Ἀνθεμίου καταληφθέντα ὑπὸ τοῦ Ζήνωνος μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς κατ' αὐτοῦ στάσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀνθεμίου Μαρκιανοῦ καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ Ρωμύλου καὶ Προκοπίου. «Μαρκιανός, ὁ παῖς Ἀνθεμίου τοῦ κατὰ τὴν Ρώμην βασιλεύσαντος» λέγει ὁ Θεοφάνης (5971) «ἀνὴρ δὲ Λεοντίας, Βερίνης μὲν θυγατρός, ἀδελφῆς δὲ Ἀριάδνης τῆς βασιλίσσης, ἐπανίσταται κατὰ τὸ Βυζάντιον Ζήνωνι τῷ βασιλεῖ, ὡς μετὰ τὴν βασιλείαν Λέοντος γεννηθεὶς Λεοντίας τῆς αὐτοῦ γαμετῆς. Ἡ γὰρ Ἀριάδνη πρὸ τοῦ βασιλεύσαι αὐτὸν ἐτέχθη. Πολέμου δὲ κραταιοῦ μεταξὺ Ζήνωνος καὶ Μαρκιανοῦ κροτηθέντος, νικᾷ Μαρκιανός κατὰ κράτος, πάντας συνελάσας τοὺς περὶ Ζήωνα εἰς φρουρὰν εἰς τὰ βασιλεία, συμμαχούντων αὐτῷ Ρωμύλου καὶ Προκοπίου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ· καὶ μικροῦ δεῖν τὸ βασιλείον κατέσχεν. Ὀλιγορήδας δὲ τῶν πραχθέντων καὶ εἰς δέπνα καὶ ὕπνον τραπεῖς, πολλοὺς τε διὰ νυκτὸς ἀφαιρεθεῖς τῶν αὐτῷ συμμάχων, ὑπὸ Ἰλλου

μαγίστρου δώροις αὐτὸν ὑποπιάσαντος ἐλαττοῦται τῇ μάχῃ κατὰ τὴν ἐφεξῆς τοδοῦτον, ὥς εἰς τὸ τῶν Ἀποστόλων εὐκτήριον καταφυγεῖν καὶ ὑπὸ Ἀκακίου χειροτονηθῆναι πρεσβύτερον κατὰ κέλευσιν Ζήνωνος καὶ ἐξορίζεται εἰς τὸ Παπειρίου καστέλλιν εἰς Καππαδοκίαν. Προκόπιος δὲ καὶ Ρωμύλος οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, τῇ νυκτὶ λουόμενοι εἰς τὸ Ζεῦσιππον, ἐχειρώθησαν ὑπὸ Ἰλλου, οἱ καὶ διαφυγόντες τὴν Ρώμην κατέλαβον». Οὕτως, ἐκ τῶν τριῶν υἱῶν τοῦ Ἀνθεμίου τοῦ μὲν πρεσβυτέρου ἐξορισθέντος εἰς Καππαδοκίαν, τῶν δὲ δύο ἄλλων φυγόντων εἰς Ρώμην, τὰ Ἀνθεμίου περιῆλθον εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ Ζήνωνος, αὐτοῦ τε ἐν αὐτοῖς μάλιστα διαθερίζοντος καὶ κληροδοτήσαντος αὐτὰ τῇ μητρὶ αὐτοῦ Λαλλίδι καὶ τῷ ἀδελφῷ Λογγίνῳ. Καὶ ὄντως ὅτε ὁ τοῦ Ζήνωνος ἀδελφὸς Λογγίνος ἐξωρίσθη ὑπὸ Ἀναστασίου τοῦ Δικόρου εἰς Αἴγυπτον, ὅπου μετὰ ὀκτὼ ἔτη λιμῷ ἀπεφθάρη, «ἢ τε οὕσα αὐτῷ γαμετὴ Οὐαλερία τοῦνομα, λέγει Ἰωάννης ὁ Ἀντιοχεὺς, σὺν τῇ παιδί Λογγίνα, ἢ καὶ ὁμολόγητο Ζήνωνι τῷ Ἀνθεμίου καὶ Ἡραΐδος υἱῷ, καὶ Λαλὶς ἡ Ζήνωνος καὶ Λογγίνου μήτηρ τὸ ἐν Βρόχθοις οὕτω προσαγορευομένην προαστείῃ τῆς Βιθυνῶν κατέλαβον εὐκτήριον, ἐν ᾧ περ καὶ Ζήνων οὐχ ἥκιστα διεθέριζεν. Ἐπιβιώσασαι δὲ χρόνον οὐ μέτριον καὶ τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐξ ἐράνου πορίζουσαι, ἄλλοτε ἄλλη μετέλλαξε τὸν βίον».

Τὰ βασιλεία ταῦτα ὁ Ἰουστινιανός καὶ ἡ Θεοδώρα μοναστήριον μεγαλοπρεπὲς κατεστήσαντο, κατὰ Προκόπιον, «καταγώγιον ταῖς μεταμελομέναις γυναῖξιν ἐπὶ τῷ προτέρῳ βίῳ ἐσόμενον». . . διὸ καὶ Μετάνοιαν τοῦτο δὴ τῶν γυναικῶν τὸ διαιτητήριον ὁμωνύμως τῷ ἔργῳ ἐπονομάζουσι. Διὰ πολλῶν δ' ἐπιοικίδαν οἱ εἰρημένοι βασιλεῖς προσόδων τὸ εὐαγὲς τοῦτο καθίδρυμα καὶ πρὸς ἀναψυχὴν καὶ ἀνεσθὶν τῶν ἐν αὐτῷ Μαγδαλινῶν «ὡς μηδενὶ ἀναγκασθεῖσαι, πρὸς τὰ τῆς σωφροσύνης ἐπιτηδεύματα τρόπῳ ὀφροῦν ἀποκνήσουσιν», ἐδωρήσαντο αὐτῷ πολλὰς οἰκίας, κάλλει τε καὶ πολυτελείᾳ διαφερόντως ἐξαισίας. Ἀξία

*) Ἰδε ἀριθ. 29, σελ. 560—565.

ἀλθῶς δημειώσεως καὶ μελέτης ἢ παρὰ Βυζαντινοῖς ὀργάνωσις τῶν φιλανθρωπικῶν ἔργων καὶ ἰδρυμάτων, ὀργάνωσις εἰς τὴν τελειότητα τῆς ὁποίας δὲν ἵδυνήθησαν ἔτι νὰ θβάσωσι τὰ νεώτερα εὐνομούμενα κράτη. Ἐδρίθον ἡ Κωνσταντινουπόλις καὶ τὰ προάστεια αὐτῆς ξενόνων, νοδοκομείων, πτωχοτροφείων, ὀρφανοτροφείων, γηροκομείων, λωδοκομείων, πιστωρείων καὶ ἄλλων τοιούτων φιλανθρωπικῶν καθιδρυμάτων, οἱ δὲ διευθύνται τούτων, οἱ ξενοδόχοι καὶ πτωχοτρόφοι καὶ ὀρφανοτρόφοι, κατελογίζοντο ἐν τοῖς πρώτοις τῆς αὐλῆς καὶ προήγοντο εἰς τὰ ἀνώτατα τῆς Πολιτείας καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀξιώματα. Θαυμασία ἰδίως ἡ πρόνοια, ἣν πολλοὶ τῶν βυζαντινῶν βασιλέων, μάλιστα δὲ ἡ περίπυστος Θεοδώρα, ἀναπολοῦσα ἰσῶς μετὰ δικαίας πικρίας καὶ ἐξίλασκειν τὸ ἁμαρτωλὸν αὐτῆς παρελθόν, ἐλάμβανον περὶ τῆς δημοσίας ἠθικῆς καὶ περὶ τῶν ταλαιπώρων γυναικῶν, αἵτινες παρέπιπτον ἐκ πενίας καὶ τῇ παραπλανήσει ἀνθρώπων «ἐπ' ἐργαστηρίου τὸ τῆς ἀκολασίας διαχειριζόντων ἐμπόλημα, ἐν τε τῷ δημοσίῳ τῆς ἀγορᾶς ὄραν ἀποδιδόμενων τὴν ἀλλοτριάν καὶ δουλαγωγούντων τὸ σῶφρον». Ἡ ὀργάνωσις τῆς περὶ αὐτῶν προνοίας καὶ μερίμνης ἐνέκειτο εἰς τὴν ἐξευρεθῆναι τῆς ἐπιλύσεως τοῦ αἰωνίου καὶ δυσεπιλύτου προβλήματος, τῆς ἀπαλλαγῆς τῆς γυναικὸς ἀπὸ τῆς πτωχίας, ἥτις ἐξῴθει αὐτὴν εἰς τὴν ἀκολασίαν. Ἐπὶ τούτῳ τῷ σκοπῷ ἡ Θεοδώρα τὴν μεγάλην Μετάνοιαν ἐν Βρόχοις ἔπνευσε φρονουῦσα ὅτι διὰ ταύτης «τῶν γυναικῶν τὰς πενιὰ ταλαιπωρουμένας πολλὰ ἀκολασίας τῆς δουλοπρεποῦς ἐλευθερώσει, βίον μὲν σφίσι αὐτόνομον, ἐπ' ἐλευθερίᾳ δὲ τὴν σὺν ὁμοφροσύνῃ πορίζουσα».

Ἡ ἐν Βρόχοις οἰκοδομὴ τῶν μεγαλοπρεπῶν τούτων κτιρίων κατέστησε τὸν χώρον τοῦτον προσφιλέστερον ἐνδιαίτημα τοῖς περὶ τὸν Ἰουστινιανὸν καὶ τὴν Θεοδώραν. Εἶδομεν ἤδη ὅτι ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Ἰουστινιανοῦ Βορράδιος ἐκεῖ λιθανώτατα διεθόριξε παρὰ τὸν ταῖς φροντίδων αὐτοῦ ἀνεγερθέντα περικαλλέστατον ναόν. Ἀλλὰ καὶ ἕτερος τοῦ Ἰουστινιανῶν ἀνεψιός, ὁ αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον διαδεξάμενος, ὁ Κουροπαλάτης Ἰουστίνος, ἐκεῖ σὺν τῇ γυναικὶ Σοφίᾳ, τῇ ὡραίᾳ ἀνεψιᾷ τῆς ὡραίας Θεοδώρας, φαίνεται ὅτι τὰς διατριβὰς ἐποιεῖτο πρὸ τοῦ βασιλεῦσαι αὐτόν. Ἐκεῖ ἀπέθανεν ὁ μονογενὴς αὐτῶν υἱὸς Ἰουστός καὶ ἐτάφη, λέγει ὁ Θεοφάνης, ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Ἀρχαγγέλου τοῦ ἐκεῖσε. Ἀποθανόντος δὲ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὁ Ἰουστίνος ἡρξάτο κτίζειν τῷ γ' ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ (570) ἐπ' ὀνόματι τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Σοφίας, ζωρὸν διατηρησάσης τὸ πένθος ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ υἱοῦ καὶ ἐπιθυμούσης συνεχῶς τὸν τάφον αὐτοῦ νὰ ἐπισκέπτηται, τὸ παλάτιον τῶν Σοφιανῶν, κοσμήσας αὐτὸ ὑπὸ διαφόρων πολυτίμων μαρμάρων, ὡς ὁ Θεοφάνης λέγει, τῷ δ' ἐπιόντι ἔπει ἡρξάτο κτίζειν τὸ παλάτιον τὸ δεύτερον ἐν τῷ προαστείῳ αὐτοῦ ὃ εἶχε πρὸ τοῦ βασιλεῦσαι αὐτόν. Κακῶς καὶ ἐσφαλμένως τὸ ἐξαισιον τοῦτο οἰκοδόμημα, ὅπερ ὑπὸ Κορίππου, τοῦ πανηγυριστοῦ τοῦ Ἰουστίνου, παραβάλλεται πρὸς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν διὰ τῶνδε :

Inelyta perclarum duo sunt imitantia coelum
consilio fundata Dei venerabile templum
et Sophianarum solendentia tecta novarum

συγγέεται ὑπὸ δοκιμωτάτων ἄλλως βυζαντινογράφων πρὸς τὸ ἐν τῷ Ἰουλιανοῦ λιμένι, ἢ ἄλλως λιμένι τῆς Σοφίας ἢ τῶν Σοφίων, ὡς ὁ ἡμέτερος φίλος κ. Μ. Γεδεών, ἐκ τοῦ Δουκαγγίου ἀντιγράψας, ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ ἐκπονηθείσῃ καὶ περιληφθείσῃ ἐν τῷ παρ' ἡμῶν ἐκδοθέντι Δεξικῷ Ἱστορίας καὶ Γεωγραφίας Κωνσταντινουπόλεως πράττει, τὰ τοῦ Θεοφάνους ἐπικαλούμενος. Ἀλλ' ἀκριβῶς τί τὸ ἐξαγόμενον ἐκ τῶν τοῦ Θεοφάνους, ἅπερ ἀνωτέρω διὰ βραχέων ἐξεθέμεθα ; Οὐδαμῶς μὲν ἐν τούτοις λέγεται ὅτι τὸ παλάτιον ὠκοδόμητο πρὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ λιμένος, ὡς ὁ κ. Μ. Γεδεών ἀποφαίνεται, ἀλλ' ὅτι ἐκτίσθη ἐπ' ὀνόματι τῆς γυναικὸς τοῦ Ἰουστίνου Σοφίας παρὰ τὸν οἶκον τοῦ Ἀρχαγγέλου τοῦ ἐκεῖσε, ἐν ᾧ ἐτάφη Ἰουστός ὁ υἱὸς αὐτῶν. Καὶ ναὸν μὲν τοῦ Ἀρχαγγέλου πρὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ λιμένος οὐδ' ὁ κ. Μ. Γεδεών, οὐδ' ἕτερός τις τῶν βυζαντινογράφων ἡμῖν ὑπέδειξε, τί δὲ τὸ ἐκεῖσε σημαίνει κάλλιστα καταφαίνεται ἐκ τῶν παρὰ Θεοφάνει ἀμέσως κατωτέρω λεγομένων : «Τούτῳ τῷ ἔτει (571) Ἰουστίνος ὁ βασιλεὺς ἡρξάτο κτίζειν τὸ παλάτιον τὸ δεύτερον -- τὸ πρῶτον βεβαίως οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τὸ κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος ἀρξάμενον οἰκοδομεῖσθαι παρὰ τὸν οἶκον τοῦ Ἀρχαγγέλου τοῦ ἐκεῖσε—ἐν τῷ προαστείῳ αὐτοῦ, ὃ εἶχε πρὸ τοῦ βασιλεῦσαι αὐτόν. Ἀλλῶς δὲ ἕτεροι βυζαντινοὶ συγγραφεῖς ρητὴν πρὸς οὐκ ἀνέκδοτον μεταξὺ τοῦ ἐν τῇ πόλει Ἰουλιανοῦ ἢ τῶν Σοφίων λιμένος καὶ τοῦ πρὸ ἡ ἐξω τῆς πόλεως παλατίου τῶν Σοφιανῶν. Οὕτως ὁ Ζωναρᾶς λέγει : «Ἦς (τῆς Σοφίας) ὀνόματι καὶ τὸν λιμένα τῶν Σοφίων ὠκοδόμησε καὶ βασιλεία πρὸ τῆς πόλεως, Σοφιανὰ δι' ἐκείνην καὶ τὸν τόπον καὶ ταῦτα κατονομάσας». Σαφέστερον δ' ἔτι καὶ ὁριστικώτερον ὁ Ἰωάν. : «Ἐκτίσθη παλάτια ἐξω τῆς πόλεως καὶ λιμένα ἐν τῇ πόλει, καὶ τὸ μὲν ἐκάλεσε Σοφιανὰς, τὸν δὲ Σοφίαν εἰς ὄνομα τῆς ἑαυτοῦ γυναικὸς». Ὁ δὲ Γεώργιος ὁ Κωδινός καὶ τὴν θέσιν τοῦ παλατίου τῶν Σοφιανῶν καθορίζει πέραθε τοῦ στενοῦ, ἐν τῇ ἀσιατικῇ, δῆλον ὅτι, παραλίᾳ τοῦ Βοσπόρου, μναίαν δ' αὐτῶν ποιοῦμενος εὐθὺς μετὰ τὸν Ἅγιον Φωκᾶν (ἐν Ὁρτάκῳ τοῦ Βοσπόρου) ὑποδεικνύει ὅτι ἔκειντο ἀντικρὺ πρὸς ἐκεῖ. Τοῖς παλατίοις τῶν Σοφιανῶν παρέπονται παρὰ Κωδινῷ (πρὸς νότον) τὰ ζευκτὰ κινία τὰ παρὰ Ρωμανοῦ τοῦ γέροντος ἀνεγερθέντα καὶ ἔχοντα τοὺς τιμίους σταυροὺς, ὁ τοῦ Εὐτροπίου λιμὴν, τὰ Μακελίας, τὰ Πηλαμίδου καὶ τὰ ἐν τῷ Ἡραίῳ καὶ Βρύαντι παλάτια. Περὶ τῶν ζευκτῶν τούτων κινίων τῶν ἐχόντων τοὺς τιμίους σταυροὺς ὁ Βανδούριος δημειοῦται : *Locus ita dictus Constantinopoli, sed qua nrhis in parte extiterit non loquet, ἀλλ' ἐκ τῆς σειρᾶς, ἣν τηρεῖ ὁ Κωδινός ἐν τῇ περιγραφῇ αὐτοῦ, οὐδὲν ὡς τολμηρὸν νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ἐκ τῶν σταυρῶν τούτων τῶν ἐπὶ τῶν ζευκτῶν κινίων καὶ οὐχὶ ἐξ ὑποθετικῆς τιнос ἐκκλησίας πρὸς τιμὴν τῆς Σταυρώσεως ἔλκει τὸ ὄνομα ἢ ἐν τῇ ἀσιατικῇ παραλίᾳ καλουμένη νῦν Σταύρωσις ἢ Σταυρός, ἐν ᾗ ἄλλως τοποθετεῖται ὑπὸ τῶν βυζαντινογράφων τὸ ὑπὸ Ἰουστίνου καὶ Σοφίας*

κτισθὲν ὀρφανοτροφεῖον τοῦ ἁγίου Παύλου καὶ τὸ ἐν τοῖς ὑπερθεῖν τῆς θέσεως ταύτης λόφοις νοσοκομεῖον καὶ πτωχοτροφεῖον τὸ ὑπὸ Κωδινού, ὁ ὁσῖος Ζωτικὸς ὁ εἰς τοὺς λαοὺς καλούμενον. Τελευταῖον δὲ τὸ τῶν Σοφιανῶν παλάτιον ἔκειτο ἐν θέσει ἀντικρὺ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἥτις ἀπὸ τῆς Εὐρώπης ἐβλεπεν ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἄξιον ἑαυτῆς κάλλος, ἐπιμαρτυρεῖ λίαν εὐγλωττῶς τὸ ἐπόμενον εἰς τὸ παλάτιον τοῦτο ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ ἐπίγραμμα Μαριανοῦ τοῦ Σχολαστικοῦ :

Ὅππῃ τεμνομένης χθονὸς ἀνδρὶα πόντον ἀνοίγει
πλαγκτὸς ἀλικλῦτων πορθμὸς ἀπ' ἡρίωνων
χρυσῆς συλλέκτρῳ τὰ δ' ἀνέκτορα θῆκεν ἀνάσσει
τῇ πολυχυδίστῃ θεῷ ἀνὰ Σοφίᾳ.
Ἀξίον, ὃ Ρώμῃ μεγαλόκρατες, ἀντὶα σέτο
κάλλος ἀπ' Εὐρώπης δέρκεαι εἰς Ἀσίην.

Βεβαίως ὁ Ἰουλιανοῦ λιμὴν δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ πλαγκτὸς πορθμὸς, ὅστις ἀλικλῦτων ἀπ' ἡρίωνων ἀνδρὶα πόντον ἀνοίγει τεμνομένης χθονός, οὔτε πρὸς αὐτὸν ἡδύνατο δέρεσθαι ἡ μεγαλοκρατὴς Ρώμῃ ἀντὶα ἑαυτῆς κάλλος ἀπ' Εὐρώπης εἰς Ἀσίαν. Ὑπῆρχεν ἀληθὲς ἕτερον παλάτιον τῆς Σοφίας ἐν τῷ Ἰουλιανῷ λιμένι, ἀλλὰ τοῦτο ἔκτισε, θανόντος τοῦ Ἰουστίνου, ὁ διάδοχος αὐτοῦ Τιβερίος τῷ 581, δέκα ἔτη μετὰ τὴν οἰκοδομὴν τῶν Σοφιανῶν, καὶ εἰς ὃ ἀποκατέστησε τὴν Σοφίαν, δεδωκώς αὐτῇ καὶ κουβικουλαρίους εἰς ὑπουργίαν αὐτῆς, κελεύσας αὐτὴν τιμᾶσθαι ὡς μητέρα αὐτοῦ, κτίσας καὶ λουτρὸν καὶ πᾶσαν θεραπείαν αὐτῆς· ἐντεῦθεν δὲ ἡ σύγχυσις. Περὶ τούτων καὶ μόνων λέγει ὁ Θεοφάνης ὅτι ἐκτίσθησαν πρὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ λιμένος. Τὰ δὲ παλαιὰ τῶν Σοφιῶν παλάτια, ὡς ὁ τε ἀνώνυμος πατριογράφος καὶ ὁ Κωδινὸς λέγουσι—πρὸς διάκρισιν βεβαίως ἀπὸ τῶν νέων τῶν ὑπὸ Τιβερίου κτισθέντων—ἀνήγειρεν, ἐπεσκεύασε, δῆλον ὅτι, καὶ ἀνεκαίνισεν ὁ Μαυρίκιος εἰς ὄνομα Ἀναστασίας τῆς πενθερᾶς αὐτοῦ καὶ γυναικὸς τοῦ Τιβερίου, καθ' ὃν χρόνον ἴδως Φιλιππικός, ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ, ἔκτισεν ἐν Χρυσόπολιν τὴν μονὴν τῆς Θεοτόκου καὶ παλάτιον ἐν αὐτῇ ὁφειλὼν ὑποδέχεσθαι Μαυρίκιον τὸν βασιλέα καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ, ποιήσας ἰχθυοτροφεῖα καὶ παραδείσια ἐνδοθεν εἰς τὴν θεραπείαν αὐτοῦ (Θεοφ. 6085).

Μετὰ τὸν θάνατον τῆς Ἀναστασίας, τῆς πενθερᾶς τοῦ Μαυρίκιου, τὰ ἐν τῇ ἀσιατικῇ παραλίᾳ τοῦ Βοσπόρου παλάτια τῶν Σοφιανῶν περιῆλθον, φαίνεται, εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ Ἡρακλείου, ὅστις λίαν, κατὰ τὴν τὸν ἀνώνυμον πατριογράφον καὶ τὸν Κωδινόν, ἠρέσκετο νὰ κατοικῇ ἐν αὐτοῖς πρὶν ἢ βασιλεύσῃ, —καθόσον μάλιστα ἐκεῖ ἀπεκαλύφθη εἰς αὐτὸν ὅτι μέλλει νὰ βασιλεύσῃ. Ὅτε δὲ ἐπῆρχετο μετὰ τοῦ στόλου ἐξ Ἀφρικῆς ὅπως τὸν Φωκᾶν τιμωρήσας τὴν βασιλείαν καταλάβῃ, ἡ μήτηρ αὐτοῦ Ἐπιφανεία καὶ ἡ μνηστὴ Εὐδοκία, θυγάτηρ Ρόγα τοῦ Ἀἰθρου, αἵτινες, ἐν Κωνσταντινουπόλει τότε εὐρισκόμεναι, κατόικουν πιθανότατα ὅπου ἐφίλει τέως διατρίβειν ὁ Ἡράκλειος, κρατηθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Φωκᾶ ἐνεκλεισθῆσαν εἰς τὸ δεσποτικὸν μοναστήριον τῆς νέας Μετανοίας, ἥτις οὐδεμία ἄλλην βεβαίως ἦν ἢ ἡ ὑπὸ τῆς Θεοδώρας ἀνεγερθεῖσα, ὡς ἡδὲ εἶπομεν, Μετὰ νοία, ἡ παρακειμένη ταῖς Σοφianaῖς. Ἐκεῖθεν οἱ Πράσινοι, μαθόντες,

λέγει Ἰωάννης ὁ Ἀντιοχεύς, ὅτι ὁ Ἡράκλειος ἦλθεν εἰς τὴν νῆσον τὴν προσπαρακειμένην τῇ πόλει, ἀπῆραν τὴν μνηστὴν καὶ τὴν μητέρα Φαβίαν ἢ Ἐπιφανείαν καὶ ἀπῆνεγκαν αὐτὰς τῷ Ἡρακλείῳ, δευτὴς, εἰσελθὼν εἰς τὴν πόλιν καὶ ὑπὸ Σεργίου τοῦ πατριάρχου στεφθεῖς, αὐτὰ καὶ τὴν Εὐδοκίαν τὴν μνηστὴν ταινιοῖ, καὶ ἅμα τὰ τε βασιλεία στέφη καὶ τοὺς γαμψοὺς στεφάνους ἐδέξαντο, ὥστε κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ βασιλεῖς ἅμῃ χρηματίζαι αὐτοὺς καὶ νυμφίους. Καὶ ἀφ' οὗ δ' ἐβασίλευσεν ὁ Ἡράκλειος, ἀνευρίσκωμεν αὐτὸν μετὰ τῆς Εὐδοκίας ἐν προκέσῳ τῶν Σοφιανῶν τὸ ἐαυθιερχόμενον κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς βασιλείας καὶ τὸν Μαῖουμᾶν, κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς, ἢ πρωτομαγιάν, καθ' ἡμᾶς, ποιοῦντα, καὶ ἐν Σοφianaῖς ἐτέχθη αὐτῷ ἐκ τῆς Εὐδοκίας τῇ 3 μαΐου, ἡμέρα τετάρτη, κατὰ τὸ Πασχάλιον Χρονικόν, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἡράκλειος νέος Κωνσταντῖνος. Φαίνεται ὅτι ἔθος ἦν τοῖς βυζαντινοῖς βασιλεῦσι τὸν Μαῖουμᾶν ἐν ταῖς Σοφianaῖς ποιεῖν, καθόσον εὐρίσκωμεν παρὰ Θεοφάνει ὅτι καὶ Λέων ὁ Χάζαρος τοῦτο ἔπραξε τῷ 777, δὲν εἶναι δὲ πιστευτὸν ὅτι ὁ Μαῖουμᾶς, τοσοῦτων λαμπρῶν ἐξοχῶν περὶ τὴν Κωνσταντινουπόλιν ὑπαρχουσῶν, ἐγένετο ἐν τῷ Ἰουλιανῷ λιμένι.

Ὅτι αἱ Σοφianaὶ ἔκειντο ἐν τῇ ἀσιατικῇ παραλίᾳ τοῦ Βοσπόρου ἀντικρῶνται πρὸς τὴν Κωνσταντινουπόλιν, ὃν τρόπον ἡ Χρυσόπολις πρὸς τὸν Γαλατῶν, καὶ ὅτι διὰ θαλάσσης μόνον ἦν ἐφικτὴ ἡ ἀπὸ Σοφιανῶν εἰς Βυζάντιον μετάβασις εὐρίσκωμεν καὶ ἄλλην σπουδαιωτάτην παρὰ Θεοφάνει μαρτυρίαν. Κωνσταντίνου τοῦ Κοπρωνύμου βασιλεύοντος ἐνεδικήσεν ἐν ἔτει 762—763 ὁ βαρύτερος καὶ δριμύτατος χειμὼν ἐξ ὧν ἡ ἱστορία ἀναφέρει. Ἀπ' ἀρχῆς τοῦ ὀκτωβρίου φοβερόν καὶ πικρότατον ἐκράτησε ψυχρὸς, ἐξ οὗ ἐπάγν κατὰ τὴν ἀρκτέαν παραλίαν τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἡ θάλασσα μέχρις ἑκατὸν μιλίων ἀπὸ τῆς ξηρᾶς εἰς βάθος τριάκοντα πήχεων, «ἀπὸ Ζηκχάριας μέχρι τοῦ Δανουδίου καὶ τοῦ Κούφη ποταμοῦ καὶ τοῦ Δάμαστροι τε καὶ Δάναπρι καὶ τῶν Νεκροπύλων καὶ τῆς λοιπῆς ἀκτῆς μέχρι Μεσημβρίας καὶ Μηδείας ὅμοια πεπονθότων». Ἡ χιὼν ἀπλῆτως καὶ ἀδιαλείπτως καταπίπτουσα ἐπνύσθη τὸ πάγος ἐπὶ εἰκοσιν ἔτι πήχεις βάθους οὕτως ὥστε ἅπας ὁ Εὐξείνους εἰς ξηρὰν μετεβλήθη, ἐπεξοδάτου δ' ἐπ' αὐτοῦ ἀπὸ Βουλγαρίας καὶ Χαζαρίας καὶ τῶν λοιπῶν παρακειμένων χωρῶν ἄνθρωποι τε καὶ ἄγρια καὶ ἡμέρα ζῶα. Τὸν φεβρουάριον τοῦ 763 τοῦ πάγου τούτου κατατμηθέντος, ἀνέμων δὲ πνεόντων σφοδρῶν, πάγων ὑπερμεγέθεις καὶ ὀρεοφανεῖς κολωνοὶ εἰς τὸν Βόσπορον διὰ τῆς Δαφνουσίας καὶ τοῦ Ἱεροῦ κατηνέχθησαν καὶ ἐθάσαν μέχρι τῆς πόλεως καὶ ἐντεῦθεν πρὸς νότον φερόμενοι πάσας τὰς ἀκτὰς τῆς Προποντιδὸς ἐπλήρωσαν μέχρι τοῦ Ἑλλανσπόντου. Αὐτόπτης μάρτυς τῶν νήσων τούτων τοῦ πάγου γενόμενος ὁ Θεοφάνης, ὅς καὶ ἐπιβάς μιᾶς αὐτῶν ἐπαῖξεν ἐν αὐτῇ μετὰ τριάκοντα ὀμνηλικῶν, ἀναφέρει πρὸς ἄλλοις ὅτι πάγους κολοσσὸς προδραγείς τῷ τεῖχει τῆς πόλεως φοβερώς τοῦτο διέδειξεν, ὡς καὶ τοὺς ἐνδοθεν οἴκους συμμετασχεῖν τοῦ σάλου· εἰς τρία δὲ διαρραγεῖς τμήματα, ὧν ἐκάστου τὸ ὕψος ὑπερεῖχε τὸ τῶν τευχῶν τῆς πόλεως, περιέχουσαν αὐ-

τὴν ἀπὸ τῶν Μαγγάνων μέχρι τοῦ Βοσπόρου, «πάντες δὲ οἱ τῆς πόλεως ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες καὶ παῖδες ἀδιαλείπτως τῇ θεᾷ τούτων προσεκαρτέρουν καὶ μετὰ θοῆνων καὶ δακρύων οἶκοι ἀνέκαμπτον, ἀποροῦντες τί εἰπεῖν πρὸς τοῦτο». Ὁ Βόσπορος ἄπας εἰς ξηρὰν οὕτω μετεβλήθη, «πᾶς δὲ ὁ βουλούμενος, προστιθῆσιν ὁ αὐτόπτης Θεοφάνης, ἀπὸ Σοφίανων ἕως τῆς πόλεως καὶ ἀπὸ τῆς Χρυσόπολεως ἕως τῶν ἁγίου Μάμαντος καὶ τῶν Γαλάτου ἀκωλύτως ὡς διαξήρᾳς ἐβάδιζον». Ἀλλ' οὐκ, ἔκ τούτων ὅτι αἱ Σοφίαναι δὲν ἦσαν βεβαίως ἐν τῷ Ἰουλιανῷ λιμένι, ὅθεν δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ παγῇ ὁ Βόσπορος ὅπως μεταβῇ τις ἀκωλύτως διὰ ξηρᾶς εἰς οἰονδήποτε μέρος τῆς πόλεως βούλεται, ἀλλ' ὡς ἡ Χρυσόπολις, ἐν τῇ ἀσιατικῇ τοῦ Βοσπόρου ἀκτῇ, καὶ ὡς ἐκείνη ἀντικρύζει ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς τοῖς Γαλάτου, οὕτως ἀναζητητέον καὶ τὰς Σοφίανας ἐν θέσει ἀντικρυζούσῃ τῇ ἀμφιθεατρικῇ ἐκτεινομένῃ Κωνσταντινουπόλει οὐχὶ πλέον ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς, ἀλλ' ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον· τοιαύτην δὲ μίαν μόνην ἡμεῖς ἐν τῷ Βοσπόρῳ γινώσκουμεν, τὴν τῶν Προόχθων ἢ Βροχθῶν, ἐνθα ὁ Βόσπορος καμπτόμενος προβάλλει τὴν ἀκτὴν ταύτην ἀντὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Παρὰ τὰς Σοφίανας πάντως ἀνηγέρθη ὑπὸ Ἰουστίνου καὶ Σοφίας ἡ πέραθε τοῦ στενοῦ ἐκκλῆσια Χρυσοκέραμος, περὶ ἧς λόγον ποιοῦνται ὁ τε ἀνώνυμος πατριογράφος καὶ ὁ Κωδινός. Μεθ' ὅλην τὴν καλὴν ἡμῶν θέλησιν, δὲν ἐνοήσαμεν τὸν λόγον, δι' ὃν ὁ τε Σκαρλάτος ὁ Βυζάντιος καὶ ὁ φίλος κ. Μ. Γεδεὼν μεταφέρουσι τὴν Χρυσοκέραμον ταύτην ἐκκλῆσιαν εἰς Κουδούντοσκιον, παρὰ τὰ ὀρθῶς καὶ σαφῶς περὶ τῆς θέσεως Χρυσοκέραμου ὑπὸ Πέτρου τοῦ Γυλλίου (de Bosphoro Thracio) λεγόμενα: Inde (ἐκ Προόχθων), brevi promontorio superato, adest vicus dictus Chrysoceramus, ex eo quod olim templum haberet tegulis inauratis tectum. Ex hoc vico effodi vidi saxa quadrata ingentia fundamentorum antiquorum, sub terra abdita in duodecim altitudinem pedum, indicantia ibi olim fuisse castellum munitissimum, cujus modi fuerunt regiae Sophianae nuncupatae aut his antiquiora palatia, quae non longe ab aede Michaelis... Procopius... fuisse designat... Chrysoceramii fluvius aestate exarescit. Ἀδιδτάκτως ἄρα ὁ Γύλλιος ἀποφαίνεται ὅτι Χρυσοκέραμος ἐστὶν ἡ μετὰ Τσεγκέλικιοῦ καὶ Χαδοῦς-μπασί κοιλίας, ἣν διαρρέει ἔτι καὶ νῦν ρυαξ ἀποξηραίνόμενος τὸ θέρος, ὠνομάσθη δ' οὕτως ἀπὸ τῆς χρυσοκέραμου ἐκκλῆσιος, ὅτι δ' ἐξ ὧν αὐτὸς ἰδιοῖς ὁμῶσιν εἶδε μεγάλων τετραγώνων λίθων ἀποτελούντων ἀρχαῖα θεμέλια ὀχυρωτάτου πύργου εἰκάζει ὅτι τὰ θεμέλια ταῦτα λείψανα ἦσαν τοῦ παλατιοῦ τῶν Σοφιανῶν καὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Προκοπίου ἀναφερομένων ἀρχαίων βασιλείων. Τὴν γνώμην ταύτην ἀρκούντως, νομίζω, προδεπικυροῦσιν ὅσα ἀνωτέρω εἶπον, προσθεῖμεν δὲ καὶ τὸ μέχρι τοῦδε διατηρηθὲν ἐκ παραδόσεως ὄνομα Χρυσοκέραμος παρὰ τοῖς ὀρθοδόξοις κατοικοῖς τοῦ Τσεγκέλικιοῦ, τὸν ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ναὸν τοῦ ἁγίου Γεωργίου χρυσοκεραμιδῶν ἀποκαλοῦσι καὶ ἐπιδεικνύουσιν ἐπὶ τῆς στέγης αὐτοῦ τὰς περιλειφθείσας, λέγουσιν, ἐκ τοῦ χρυσοκεράμου ναοῦ τέσσαρας ἢ πέντε χρυσοπράσινους κεράμους. Τίνι

τῶν ἁγίων ὁ χρυσοκέραμος οὗτος ναὸς ἀφίερωτο οὐδαμοῦ τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων ἀνευρίσκομεν, διὸ καὶ ὁ Βανδούριος σημειοῦται Cui vero illa sacra fuerit non licet. Παρατόλμως μὲν πάντως, ἀλλ' οὐκ οἷδ' ὅπως, ἀναγνοῦς ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ τὸ εἰς τὸν ναὸν τῶν ἁγίων Ἀναγγύρων ἐν τοῖς Βασιλίσκου ἢ Δαρείου ἐπίγραμμα τόδε:

Οὗτος Ἰουστίνος Σοφίης σχεδὸν ἀμφοτέρω δὲ
χρύσειον ἔργον ἔτευξαν ἀπ' Ἀσσυρίοιο θριάμβου

συνέδεσα ἐν τῷ νῷ τὸ χρύσειον τοῦτο ἔργον πρὸς τὴν χρυσοκέραμον ἐκκλῆσιαν. Τοὺς βυζαντινογράφους δὲ διεξελθὼν καὶ παρ' οὐδενὶ καθοριζομένην εὐρίσκων τὴν θέσιν τοῦ ναοῦ τούτου, ἐπιφανεστάτου βεβαίως, ὡς ἐκ τοῦ παρατεθέντος ἐπιγράμματος δηλοῦται καὶ ἐκ τοῦ ἐπομένου εἰς τὸν αὐτὸν ναὸν παρὰ Σοφίας:

Τοῖς σοῖς θεράπουσιν

ἡ θεράπαινα προσέφη Σοφία τὸ δῶρον.

Χριστέ, προσδέχου πᾶς σά,
καὶ τῷ βασιλεῖ μου
μισθὸν Ἰουστίνῳ δίδου

νίκας ἐπὶ νίκαις κατὰ νότον καὶ βαρβάρων —,

καθὼς οὐδὲ τὴν θέσιν τῶν ναῶν Μάμαντος καὶ Βασιλίσκου ἐν τοῖς Δαρείου καὶ Ζηναΐδος ἐν τοῖς Βασιλίσκου, βλέπων δὲ τὸν τῶν Ἀναγγύρων ὑπὸ Ἰουστίνου κτισθέντα ναὸν παρὰ μὲν Θεοφάνει ἐν τοῖς Δαρείου τιθέμενον, παρὰ δὲ Ζωναρᾷ ἐν τοῖς Βασιλίσκου, προήχθη εἰς τὰ ἐπόμενα τολμηρὰ ἰσως συμπεράσματα. Πρῶτον ὅτι τὰ Δαρείου καὶ τὰ Βασιλίσκου εἰσὶν εἰς καὶ ὁ αὐτὸς χώρος καὶ δεύτερον ὅτι ἐκτὸς τῶν ἀνακτόρων, ἅπερ ἐν τῇ πόλει ἐκτίθεν ὁ Βασιλίσκος, ὁ ἀδελφὸς οὗτος τῆς Βηρίνης, συζύγου τοῦ Λέοντος καὶ πενθερᾶς τοῦ Ζήνωνος καὶ τοῦ Μαρκιανοῦ, υἱοῦ τοῦ ἐν Ρώμῃ βασιλεύσαντος Ἀνθεμίου, περὶ ὧν ἀνωτέρω εἰρήται, εἶχε πού ἐν προαστείῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ θεριγὸν ἐνδιαίτημα, τὰ Βασιλίσκου καὶ τοῦτο, ἀρχαιότερον δὲ τὰ Δαρείου καλούμενον, ἐν ᾧ ἀνήγειρεν ἐφεστίους, ὡς εἰπεῖν, ναοὺς, τὸν τοῦ Βασιλίσκου ἐπ' ὀνόματι τοῦ ὁμωνύμου αὐτῷ ἁγίου καὶ τὸν τῆς Ζηναΐδος ἐπ' ὀνόματι τῆς ὁμωνύμου τῇ γυναίκα αὐτοῦ Ζηνωνίδι ἢ Ζηνωδία μάρτυρος Ζηναΐδος. Ἐὰν τὴν ὑπόθεσιν ταύτην παραδεχθῶμεν, οὐδόλως ἀπίθανον εἶναι ὅτι τὰ Βασιλίσκου θερινὰ ἐνδιαίτηματα ἦσαν παρὰ τὰ τοῦ Μαρκιανοῦ καὶ τῆς ἀνεψίης αὐτοῦ Αεοντίας, ἥτοι παρὰ τὰ τοῦ Ἀνθεμίου. Ἐπαναλαμβάνω ὅτι ταῦτα πάντα εἰσὶν ἀπλῆ εἰκασία, καὶ τολμηρὰ ἰσως, εἰς ἣν προήχθη ἐκ τε τῶν λόγων, οὓς ἀνέφερον, καὶ διότι ἐν ἡ εἰρήται μοι χρυσοκέραμος κοιλιάδι μικρὸν πρὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ χειμάρρου, ἀπέναντι μικρᾶς ἐπ' αὐτοῦ γεφύρας, ὑψίσταται μέχρι τοῦ νῦν ἁγίασμα τῶν ἁγίων Ἀναγγύρων, δεδαστὸν τοῖς τε ὀρθοδόξοις καὶ τοῖς ὀθωμανοῖς, παρ' ὃ διασώζονται ἱερὰ ἀρχαίου οἰκοδομήματος. Ἀλλ' ἰσως ἡ χρυσοκέραμος αὕτη ἐκκλῆσια ἦν ἡ τοῦ Ἀποστόλου Θωμᾶ, ἣν ἡ μὲν Σοφία καὶ ὁ Ἰουστίνος ἀνακαινίσαντες διὰ χρυσῶν ἐστέγασαν κεράμων, μικρὸν δ' ἔπειτα οἱ Ἀδαροι ἐπυρπόλησαν, ὅτε, ὡς εἰρήται, καὶ τὸν ναὸν τοῦ Ἀρχαγγέλου πέραν εἰς τὰ Προμώτων διήρπασαν

Συμπεραίνων λέγω ὅτι τὰ Προμώτου, ἄπερ ὑπὸ τῶν βυζαντινογράφων ἐτέθησαν παρὰ τὴν χαλκηδονικὴν ἀκτὴν, ἐνθα σήμερον τὸ Βοστανδζή, εἰσὶ λατινικὴ παρωνυμία τῆς ἐν τῷ Βοσπόρῳ ἀκτὸς Προόχθων, Βρόχθων, Βρόχων ἢ Πρώτου Δίσκου, ὅτι ὁ ναὸς τοῦ Ἀρχαγγέλου πέραν εἰς τὰ Προμώτου ἐστὶν ὁ ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ ἀνεγερθεὶς ἐν Προόχθοις καὶ ὅτι τέλος ἐν τῇ ἀκτὴ ταύτῃ, τῇ ἀπὸ Κούλεζη μέχρι Βενλέρθεν διηκούσῃ, ἦσαν ὁ τε εἰρημένος ναὸς καὶ ὁ τοῦ Ἀποστόλου Θωμᾶ, τὰ Βορραδίου, ἢ ὑπὸ τῆς Θεοδώρας ἰδρυθεῖσα δεσποτικὴ μονὴ τῆς Μετανοίας, τὰ ἀρχαῖα βασίλεια τοῦ Ἀνθemiου καὶ εἴτα τοῦ Ζήνωνος, αἱ Σοφίαναι καὶ ἡ χρυσοκέραμος ἐκκλησία, ἥτις δῆποτε καὶ ἂν ᾖ.

Σ. Ι. ΒΟΥΤΥΡΑΣ.

Η ΠΡΟ ΤΟΥ ΚΑΤΑΚΛΥΣΜΟΥ

ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΔΥΟ ΚΟΣΜΩΝ ΑΙΑ ΤΗΣ ΑΤΛΑΝΤΙΔΟΣ.*

Ἡ γῆ πρὸ τῆς ἐποχῆς τῶν παγώνων καὶ τοῦ κατακλυσμοῦ.

Ἐάν υποθέσωμεν πρὸς στιγμήν ὅτι οἱ ἐπὶ τῶν πόλων καὶ τῶν ὁρέων ὑπάρχοντες παγῶνες ἐτίκοντο, τί θὰ ἐγίνετο τότε;

Βεβαίως θὰ εἰχομεν δεῦτερον γενικὸν κατακλυσμὸν τῶν χθαμαλωτέρων μερῶν τῆς γῆς.

Ὅθεν ἐκ τῆς υποθέσεως ταύτης ὁρμώμενοι λαμβάνοντες δὲ ὑπ' ὄψιν οἰονδήποτε γεωγραφικὸν ὑπομετρικὸν χάρτην τῆς γῆς καὶ θέτοντες ἅπαντα τὰ χθαμαλωτέρα μέρη αὐτῆς ὑπὸ τὴν θάλασσαν, θὰ ἔχωμεν κατὰ μεγίστην προσέγγισιν τὸν γεωγραφικὸν χάρτην τῆς γῆς πρὸ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν παγώνων καὶ τοῦ κατακλυσμοῦ, βεβαίως δὲ κατὰ μεγίστην προσέγγισιν, καθότι πολλὰ μέρη τῆς γῆς, τινὰ μὲν ἐξηρθεσαν, ἕτερα δὲ καθιζήθησαν, ἐνεκα γεωλογικῶν αἰτιῶν πρὸ καὶ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν.

Λοιπὸν, τὸν οὕτω σχηματισθέντα χάρτην ἔχοντες ὑπ' ὄψιν, παρατηροῦμεν ὅτι καὶ ἡ Λιβυκὴ ἐρημος ἢ Σαχάρα κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτο θάλασσα καὶ ἐξετείνετο ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου μέχρι τῶν δυτικῶν ἀκτῶν τῆς Ἀφρικῆς.

Ἡ ὑπόθεσις αὕτη δὲν στηρίζεται μόνον ἐπὶ τῶν νεωτέρων γεωλογικῶν παρατηρήσεων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πλείστων χωρίων τῶν σπουδαιότερων συγγραφέων τῆς ἀρχαιότητος, τῶν ἐξῆς:

Ὁ Ἡρόδοτος περιγράφων τὰ τῆς Αἰγύπτου λέγει:

«Τὰ περὶ Αἴγυπτον ὦν καὶ τοῖσι λέγουσι αὐτὰ πειθόμαι, καὶ αὐτὸς οὕτω χάρτα δοκέω εἶναι, ἰδὼν τε τὴν Αἴγυπτον προκειμένην τῆς ἐξαμένης γῆς κογχυλίᾳ τε φαινόμενα ἐπὶ τοῖσι ὄρεσι καὶ ἀλμῇ ἐπαπθέουσιν, ὥστε καὶ τὰς πυραμίδας δηλέσθαι καὶ ψάμμοις μόνον Αἰγύπτου ὄρεα τοῦτο τὰ ὑπὲρ Μέμφιος ἔχον.»

(Ἡρόδ. II, 42).

*) Ἰδε ἀριθ. 29, σελ. 567—570.

Παρακατιῶν δὲ, πραγματευόμενος περὶ τῆς Λιβυκῆς ἐρήμου, λέγει:

«Οὔτοι μὲν οἱ παραθαλάσσιοι τῶν νομάδων Λιβύων εἰρέεσθαι, ὑπὲρ δὲ τούτων εἰς μεσόγειαν ἡ θηριώδης ἐστὶ Λιβύη, ὑπὲρ δὲ τῆς θηριώδους ὁρμῇ ψάμμου κατέχει παρατείνουσα ἀπὸ Θηβέων τῶν Αἰγυπτίων ἐπὶ Ἡρακλέας στήλας. Ἐν δὲ τῇ ὁρμῇ ταύτῃ μάλιστα διὰ δέκα ἡμερῶν ὁδοῦ ἄλος ἐστὶ τρύφεα κατὰ γόνδρους μεγάλους ἐν κολωνοῖσι,»

Μετὰ δὲ Ἀμμωνίους, διὰ τῆς ὁρμῆς τῆς ψάμμου δι' ἄλλων δέκα ἡμερῶν ὁδοῦ, κολωνὸς τε ἄλος ἐστὶ.»

Ἀπὸ δὲ Γαραμάντων δι' ἄλλων δέκα ἡμερῶν ὁδοῦ ἄλλος ἄλος τε ἀκολωνὸς καὶ ὕδωρ. Διήκει δ' ὦν ἡ ὁρμὴ μέχρι Ἡρακλέων στήλεων καὶ τὸ ἔξω τούτων ἐστὶ δὲ ἄλος τε μέταλλον ἐν αὐτῇ διὰ δέκα ἡμερῶν ὁδοῦ καὶ ἄνθρωποι οἰκόντες.»

(Ἡρόδ. IV. 181—186).

Ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω τούτων δύο χωρίων τοῦ Ἡροδότου παρατηροῦμεν ὅτι ἡ ὑπ' αὐτοῦ περιγραφομένη φύσις αὐτῆς τοῦ ἐδάφους τῆς τε Αἰγύπτου καὶ τῆς Λιβυκῆς ἐρήμου, ὑποδεικνύει τὴν προτέραν αὐτῆς ὑγρὰν κατάστασιν.

Ἐτι δὲ μᾶλλον ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἐνισχύεται ἐκ τοῦ ἐξῆς χωρίου τοῦ Ὀμήρου:

« . . . ἡ γὰρ πολλὰ παθὼν καὶ πολλ' ἐπαληθεῖς ἡγαγόμεν ἐν νηυσὶ καὶ ὀδοσάτω ἔπει ἦλθον·
Κύπρον, Φοινίκην τε καὶ Αἰγυπτίους ἐπαληθεῖς,
Αἰθίοπας θ' ἰχόμεν καὶ Σιδονίους καὶ Ἐρεμβόους
καὶ Λιβύην,»

(Ὀμηρ. Ὀδυσ. Δ. 81).

Ἐνθα ὁ Μενέλαος περιγράφει τὸ ἐκ τῆς Τροίας ταξίδιον αὐτοῦ τῷ Τηλεμάχῳ.

Ἐπὶ τοῦ χωρίου τούτου παρατηροῦμεν ὅτι ὁ Μενέλαος μεταβάς ἐκ τῆς Κύπρου εἰς τὴν Φοινίκην καὶ Αἴγυπτον, κατόπιν δὲ εἰς τοὺς Αἰθίοπας, τοὺς κατοικοῦντας, ὡς γνωστόν, ἅπαν τὸ ἰσημερινὸν μέρος τῆς Ἀφρικῆς, ἐββάσεν εἰς τοὺς Σιδονίους, Ἐρεμβόους καὶ Λιβύην. Ἐνταῦθα ὁ ποιητὴς διακρίνει τοὺς Αἰθίοπας τῶν Λιβύων καὶ τοὺς Φοινίκας τῶν Σιδωνίων, ἐπομένως οἱ Σιδόνιοι οὗτοι δὲν ἦσαν οἱ Σιδῶνες τῆς Φοινίκης.

Ἀλλὰ ποῖοι λοιπὸν ἦσαν;

Ἀνερευνῶντες τὰ ὀνόματα τῶν λαῶν τῶν κατοικούντων νῦν τὴν Αἰθιοπίαν ἢ μᾶλλον τὸ ἐπὶ τοῦ Ἰσημερινοῦ τμήμα τῆς Ἀφρικῆς εὐρίσκομεν ὅτι οἱ Σουδανᾶιοι (Soudanais), οἱ νῦν μεσόγειοι ἐκ τοῦ μέρους τῆς Σαχάρας, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦσαν παράλιοι ὡς ἐκ τῆς ἀρχικῆς ὑγρᾶς καταστάσεως τῆς γῆς ἐρήμου ταύτης: ὁθεν ὁ Μενέλαος βῆς εἰς Αἰθιοπίαν ἐπεσκέφθη τοὺς παραλίους λαοὺς αὐτῆς, τοὺς λωτοφάγους Αἰθίοπας, ἥτοι τοὺς Σιδονίους τοὺς νῦν Σουδανᾶιους.

Ἡ ταυτότης τοῦ ὀνόματος δὲν δεικνύει ἡμῖν τοῦτο:

Μετὰ τούτους δὲ ὁ Μενέλαος ἐξακολουθῶν τὸν περιπλῶν αὐτοῦ ἐββάσεν εἰς τοὺς Ἐρεμβόους.

Ὁ λαὸς οὗτος, ὡς ἐκ τῆς ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ καταδείκνυται, παραγομένους ἐκ τῆς λέξεως Ἐρεβος, κατέκει ἐκεῖ, ἐνθα ὑπετίθετο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ τοῦτο, ἥτοι κατὰ τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς Ἀφρικῆς. Ἐκ τοῦ μέρους δὲ τούτου ἦτο